

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 11 april 2008

Mål nr

Ö 3238-06

KLAGANDE

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

MOTPART

Pantbanken Skanstull Aktiebolag, 556499-6303

c/o Jur.kand. EU

Ombud: Jur.kand. EU

SAKEN

Rättegångskostnader i mål om beslag

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Svea hovrätts beslut den 21 juni 2006 i mål Ö 3460-06

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen avvisar riksåklagarens överklagande.

Pantbanken Skanstull Aktiebolag tillerkänns ersättning av allmänna medel för rättegångskostnader i Högsta domstolen med artontusen (18 000) kronor, avseende ombudsarvode. I ersättningen ingår mervärdesskatt med 3 600 kronor.

BAKGRUND

Under en förundersökning med anledning av misstanke om stöld förordnade allmän åklagare genom beslut den 1 mars 2006 med stöd av 27 kap. 4 a § rättegångsbalken att egendom som tagits i beslag hos Pantbanken Skanstull Aktiebolag skulle lämnas ut till GG och SE (målsägande). Pantbanken begärde enligt 27 kap. 6 § andra stycket rättegångsbalken tingsrättens prövning av beslutet. Rätten fastställde den 3 april 2006 åklagarens beslut. Pantbanken överklagade beslutet till hovrätten, som i beslut den 21 juni 2006 konstaterade att GG och SE inte hade krävt tillbaka egendomen inom den i 3 § lagen (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre angivna sexmånadersfristen. Eftersom det därmed inte var uppenbart att GG och SE hade bättre rätt till egendomen upphävde hovrätten tingsrättens beslut. Vid denna utgång förpliktade rätten GG och SE att solidariskt ersätta Pantbanken för rättegångskostnader med belopp som ansågs skäligt.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

Riksåklagaren har överklagat hovrättens beslut såvitt avser fördelningen av rättegångskostnaderna och yrkat att Högsta domstolen skall förordna att ersättning för Pantbankens rättegångskostnader skall betalas av allmänna medel.

Pantbanken har bestritt ändring och anfört att riksåklagaren inte har talerätt i målet och att hans yrkande därför skall avvisas. Pantbanken har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader i Högsta domstolen i första hand av målsägandena och i andra hand av allmänna medel. Riksåklagaren har medgett att Pantbanken erhåller sådan ersättning av allmänna medel.

Sedan frågan uppkommit, om åklagaren över huvud taget skall vara part vid rättens prövning av tvister rörande utlämnande enligt 27 kap. 6 § andra stycket rättegångsbalken av beslagtagna egendom, har parterna beretts tillfälle att yttra sig över denna fråga.

Riksåklagaren har därvid bl.a. anfört att det mot bakgrund av åklagarens uppgift i straffprocessen finns sakliga skäl för att åklagaren skall betraktas som part i nu angivet hänseende. Vidare har anförts att prövningen av om föremålet skall lämnas ut till någon annan än den som drabbats av beslaget också gäller frågan om beslaget skall bestå eller inte, varför även åklagaren berörs.

Även Pantbanken har anfört att frågan om beslagets bestånd kan komma att prövas, varför det är rimligt att åklagaren kan vara part i frågor rörande utlämnande enligt 27 kap. 6 § andra stycket rättegångsbalken, men vidhållit att riksåklagaren inte har talerätt i förevarande mål.

SKÄL

Beslag är ett av de tvångsmedel som kan användas i brottmål. Enligt 27 kap. 1 § rättegångsbalken får föremål tas i beslag i tre olika fall. Det första är när föremålet skäligen kan antas vara av betydelse för utredning av brott

(bevisbeslag), det andra när föremålet skäligen kan antas vara avhänt någon genom brott (återställandebeslag) och det tredje när föremålet skäligen kan antas vara förverkat på grund av brott (förverkandebeslag).

I 27 kap. 4 § rättegångsbalken finns bestämmelser om rätten att verkställa beslag utan förordnande av domstol. Av dessa framgår att, i de fall då verkställigheten inte föregåtts av ett beslut om beslag av undersökningsledaren eller åklagaren, anmälan skyndsamt skall göras hos denne, som därefter omedelbart skall pröva om beslaget skall bestå.

Den som drabbats av ett beslag som verkställts utan domstols förordnande får enligt 27 kap. 6 § första stycket rättegångsbalken begära rättens prövning av beslaget. Om en sådan begäran kommit in skall som huvudregel en förhandling i beslagsfrågan hållas inom fyra dagar därefter. Vid förhandlingen är åklagare att anse som part oberoende av vilken grund som åberopas för beslaget.

Om domstolen vid förhandlingen inte häver beslaget utan fastställer detta, skall domstolen, om åtal inte redan är väckt, enligt 27 kap. 7 § sätta ut den tid inom vilken åtal skall väckas. Om åtal väckts eller väcks, skall domstolen enligt 8 § femte stycket i samband med att målet avgörs pröva om beslaget fortfarande skall bestå.

När ett beslag hävs skall, om inte något annat beslutas, det beslagtagna föremålet återlämnas till den från vilken beslaget skett. Om ett beslagtaget föremål har frånhänts målsäganden, kan denne i brottmålet som ett enskilt anspråk yrka att rätten skall förordna att föremålet i stället skall utlämnas till honom. Om målsäganden begär det, är åklagaren enligt 22 kap. 2 § rätte-

gångsbalken skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra en sådan talan som ”grundas på brott”, om det kan ske utan väsentlig olägenhet och målsägandens anspråk inte är uppenbart obefogat.

I den juridiska litteraturen brukar anses att en talan *på grund av brott* förutsätter att inte andra omständigheter åberopas än de som konstituerar brottet jämte uppkommen skada och orsakssambandet däremellan. Vid talan *i anledning av brott* (jfr 22 kap. 1 § rättegångsbalken) kan däremot även andra omständigheter än de som konstituerar brottet åberopas. Det har mot den bakgrunden gjorts gällande att åklagaren inte skulle vara behörig att föra målsägandens talan när denna grundar sig även på andra omständigheter än brottet. I rättsfallet NJA 1994 s. 306 har emellertid Högsta domstolen funnit att åklagare är behörig att föra i princip varje talan mot den tilltalade i anledning av brottet.

Det nu nämnda avgörandet avsåg en talan som riktades mot den som var tilltalad i målet. Det är emellertid inte någon förutsättning för beslag av föremål som skäligen kan antas vara avhänt någon genom brott att den som beslaget sker hos är misstänkt för eller kommer att tilltalas för brott. Även när den som beslaget skett hos inte är tilltalad för brottet, kan målsäganden själv med stöd av 22 kap. 1 § i brottmålet föra talan mot denne om att föremålet skall utlämnas till målsäganden.

Enligt Processlagberedningen, vars förslag ligger till grund för regleringen i rättegångsbalken, skulle åklagarens behörighet att föra målsägandens talan omfatta även talan som riktas mot annan än den tilltalade, trots att 22 kap. 2 § i Processlagberedningens förslag hade samma utformning som i den slutliga lagtexten (NJA II 1943 s. 292). Sedan 1 § på Lagrådets initiativ

uttryckligen vidgats till att avse enskilda anspråk i anledning av brott men lydelsen av 2 § – utan att detta särskilt kommenterats – lämnats oförändrad, har det i den juridiska litteraturen i allmänhet antagits att åklagaren inte är behörig att föra talan mot annan än den tilltalade (se Olivecrona, Rättegången i brottmål, 3 uppl. 1968, s. 327 ff., Fitger, Rättegångsbalken s. 22:14 b och Nordh, Enskilt anspråk, 2005, s. 34; jfr dock Petrén i SvJT 1952 s. 58 f.). Det lär emellertid förekomma i underrättspraxis att åklagaren anses behörig att utföra målsägandens talan också mot annan än den tilltalade.

Att åklagaren anses vara behörig att föra målsägandens talan även mot annan än den tilltalade ligger i linje med principen i rättsfallet NJA 1994 s. 306. Visserligen kan inte de rättskraftssynpunkter som var aktuella i det målet återopas, men övriga skäl, som att målsäganden därmed besparas besvär och kostnader samt att rättegången ofta kan genomföras smidigare, talar för att orden ”grundas på ett brott” inte bör hindra att åklagaren för målsägandens talan mot annan än den tilltalade. Härtill kommer att doktrinens snäva tolkning av 22 kap. 2 § avviker från Processlagberedningens uppfattning, vilken inte motsagts av vare sig Lagrådet eller departementschefen. På grund av det anförda får åklagaren anses behörig att i samband med åtalet utföra målsägandens talan även om denna riktar sig mot annan än den tilltalade, låt vara att han är skyldig att göra detta bara om det kan ske utan väsentlig olägenhet och målsägandens anspråk inte är uppenbart obefogat.

I det nu aktuella fallet har frågan, om de beslagtagna föremålen skall lämnas ut till målsägandena, inte prövats i samband med avgörandet av brottmålet utan enligt den särskilda reglering som infördes i 27 kap. rättegångsbalken i samband med att lagen (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre ändrades år

2003. Ändringen i godtrosvärlagen innebär att den som egendom frånhänts genom olovligt tillgrepp eller vissa andra förfaranden som huvudregel skall ha rätt att få tillbaka egendomen utan att behöva betala någon lösen oavsett om den som förvärvat egendomen var i god tro. Enligt de nya bestämmelserna i rättegångsbalken har det i 27 kap. 4 a § öppnats en möjlighet för åklagaren (eller undersökningsledaren) att, oavsett hos vem beslaget skett, innan åtal väckts fatta beslut om att ett beslagttaget föremål skall lämnas ut till målsäganden eller någon som trätt i dennes ställe under förutsättning att han gjort anspråk på föremålet och uppenbart har bättre rätt till detta än den hos vilken beslaget har gjorts. I motive n (prop. 2002/03:17 s. 30) anfördes bl.a. att det knappast var rimligt att en målsägande skulle behöva vänta på rättens avgörande i brottmålet för att få tillbaka sin egendom när det är uppenbart att egendomen tillhör honom.

I de fall då åklagare (eller undersökningsledare) fattat beslut enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken att ett beslagttaget föremål skall lämnas ut till målsäganden eller någon som trätt i dennes ställe, får den som drabbats av beslaget enligt 27 kap. 6 § andra stycket begära rättens prövning av beslutet. Någon analys av partsställningen vid en sådan prövning finns inte i motiven. I lagtexten hänvisas såvitt avser formerna för prövningen till första stycket. I detta hänvisas beträffande förhandlingen till 5 §. Vad gäller formerna för förhandling hänvisar den paragrafen i sin tur till 24 kap. 17 §, vilken ”i tillämpliga delar” hänvisar till vad som sägs i 14–16 §§. Hur dessa hänvisningar är avsedda att förstås är inte lätt att avgöra. Det kan emellertid antas att lagstiftaren föreställt sig att åklagaren, på motsvarande sätt som när prövning begärts enligt 27 kap. 6 § första stycket, skulle vara part vid förhandlingen. För detta talar också att den till vilken föremålet enligt beslutet skall lämnas ut (den som framställt anspråk på föremålet) enligt

lagtexten inte skall kallas till förhandlingen utan endast underrättas om denna.

Till skillnad från den prövning av frågan om ett beslag skall bestå som görs enligt 27 kap. 6 § första stycket är en tvist enligt andra stycket om det beslagtagna föremålet skall lämnas ut till målsäganden av rent civilrättslig art (jfr a. prop. s. 30). Något annat kan då inte gälla än att, på motsvarande sätt som om frågan skulle prövas i brottmålet, den som gjort anspråk på föremålet å ena sidan och den som drabbats av beslaget å den andra är att uppfatta som parter vid rättens prövning enligt andra stycket. Precis som om målsägandens anspråk på egendomen hade prövats först i samband med åtalet bör åklagaren emellertid vara behörig att företräda målsäganden vid den interimistiska prövning som äger rum enligt 6 § andra stycket, oavsett om beslaget gjorts hos någon som misstänks för brott eller hos någon annan. Målsäganden bör nämligen inte åsamkas större besvär och kostnader genom att åklagaren fattat beslut enligt 4 a §, något som målsäganden inte råder över.

Ifall åklagaren i samband med åtalet fört talan om enskilt anspråk för målsägandens räkning, kan målsäganden göras ansvarig för motpartens rättegångskostnader bara om det enskilda anspråket orsakat särskild kostnad (se 31 kap. 11 § fjärde stycket med hänvisning till 18 kap. 12 §). Vid en prövning enligt 27 kap. 6 § andra stycket av ett utlämnande beslut enligt 27 kap. 4 a § får de rättegångskostnader som den som drabbats av beslaget haft anses vara en sådan särskild kostnad som orsakats av det enskilda anspråket. Med hänsyn härtill får målsäganden anses vara betalningsansvarig för motpartens rättegångskostnader vid en ändring av beslutet enligt 27 kap. 4 a §,

oberoende av om beslaget gjorts hos någon som misstänks för brottet eller hos någon annan.

Det må tillfogas att om den som drabbats av beslaget samtidigt begär dels att rätten skall upphäva ett beslut om utlämnande till målsäganden dels att beslaget skall hävas, och den drabbade får bifall till båda yrkandena, så kan det bli aktuellt att fördela den drabbades rättegångskostnader mellan målsäganden enligt 18 kap. 12 § och allmänna medel enligt 31 kap. 2 §, eftersom åklagaren är part i den senare delen.

I förevarande fall har riksåklagaren inte överklagat för målsägandenas räkning utan som företrädare för ett påstått allmänt intresse och särskilt framhållit att en prövning enligt 27 kap. 6 § andra stycket bl.a. gäller om beslaget skall bestå. Eftersom utgången av en prövning enligt 27 kap. 6 § andra stycket antingen blir att det beslagtagna föremålet i enlighet med undersökningsledarens eller åklagarens beslut lämnas ut till målsäganden eller att beslutet upphävs och beslaget består, finns det emellertid inte något allmänt intresse knutet till själva beslaget att bevaka. Åklagaren har därför ingen självständig partsställning i dessa mål.

Riksåklagarens överklagande skall därför avvisas.

Vid denna utgång bör Pantbanken enligt grunderna för 31 kap. 2 § rättegångsbalken tillerkännas ersättning av allmänna medel för sina rättegångskostnader i Högsta domstolen. Med hänsyn till målets omfattning och i betraktande av att ett bifall till riksåklagarens yrkande inte skulle ha inneburit någon nackdel för Pantbanken, får denna, som dock uppmanats att

ytra sig över överklagandet, anses skäligen tillgodosedd med av riksåklagaren vitsordade 18 000 kr avseende arbete.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Johan Munck, Dag Victor, Severin Blomstrand, Torgny Håstad (referent) och Ann-Christine Lindeblad
Föredragande revisionssekreterare: Ulrika Kvarnsjö